

ANALISA FAKTOR PERMASALAHAN MEMBANGUNKAN TANAH WAKAF DI MALAYSIA

Shahrina Romli*

Pelajar Ijazah Doktor Falsafah (Ph.D)

Pusat Kajian Syariah, Fakulti Pengajian Islam, UKM
shahrina@unimel.edu.my

Mat Noor Mat Zain

Pusat Kajian Syariah, Fakulti Pengajian Islam, UKM
mnmz@ukm.edu.my

Mohd Zamro Muda

Pusat Kajian Syariah, Fakulti Pengajian Islam, UKM
zamro@ukm.edu.my

Noor Lizza Mohamed Said

Pusat Kajian Syariah, Fakulti Pengajian Islam, UKM
lizza@ukm.edu.my

*Corresponding author

Received Date: 10 October 2022   **Accepted Date:** 29 November 2022   **Published Date:** 31 December 2022

ABSTRAK

Pembangunan tanah wakaf merupakan satu elemen yang terkandung dalam aspek pengurusan wakaf. Keadaan ini merupakan suatu perkara yang tidak boleh diabaikan. Di Malaysia, Majlis Agama Islam Negeri (MAIN) merupakan pemegang amanah tunggal bagi harta wakaf. Justeru, dalam memastikan pembangunan tanah wakaf ini dilaksanakan secara baik dan efektif, kertas kerja ini akan membincangkan dan mengkaji faktor-faktor permasalahan pembangunan tanah wakaf di Malaysia. Kajian ini berbentuk kajian kualitatif dengan menggunakan kajian perpustakaan dengan mengkaji pelbagai rujukan daripada artikel, jurnal, dokumentasi dan lain-lain. Dapatan hasil kajian memperlihatkan bahawa terdapat beberapa faktor atau kekangan permasalahan menyebabkan tanah wakaf tidak dapat dibangunkan dengan cemerlang yang menyebabkan tanah wakaf tersebut akhirnya terbiar dan mendatangkan kerugian akibat tidak dapat dibangunkan oleh pihak-pihak baik daripada kerajaan mahupun institusi wakaf.

Kata kunci: Faktor, Permasalahan, pembangunan, tanah wakaf.

FACTOR ANALYSIS OF PROBLEMS BUILDING WAKF LAND IN MALAYSIA

ABSTRACT

The development of wakaf land is an element contained in the aspect of wakaf management. This situation is something that cannot be ignored. In Malaysia, the State Islamic Religious Council (MAIN) is the sole trustee for waqf property. Therefore, in ensuring the development of wakaf land is implemented well and effectively, this paper will discuss and study the problematic factors of wakaf land development in Malaysia. This study is a qualitative study using library research by reviewing various references from articles, journals, documentation and others. The findings of the study show that there are several factors or constraints that cause wakaf land can not be developed with excellence which causes the wakaf land to be abandoned and cause losses due to not being able to work by either the government or wakaf institutions.

Keywords: *Factors, Problems, development, waqf land.*

PENDAHULUAN

Di Malaysia terdapat beribu ekar tanah wakaf yang tidak aktif. Sehingga kini Malaysia mempunyai 4,488 hektar tanah wakaf yang terdiri daripada tanah wakaf am milik MAIN melibatkan Semenanjung Malaysia, Sabah dan Sarawak (Kosmo, 25 Mei 2015). Tanah wakaf yang selama ini kebanyakannya dibangunkan secara tradisional perlu diberikan nafas baru. Sejarah telah membuktikan, Islam pernah mencapai zaman kegemilangan ekonomi yang sangat hebat sehinggakan tiada seorang pun yang layak menerima zakat kerana tahap kemiskinan adalah sifar. Ia berikutan perancangan ekonomi yang sistematik dan teliti yang diamalkan oleh pemerintah Islam pada zaman tersebut, di samping mengaplikasikan amalan ekonomi Islam dalam pemerintahan. Selain daripada amalan zakat yang diwajibkan ke atas umat Islam, wakaf juga merupakan antara amalan ekonomi yang efisien untuk dilaksanakan.

Statistik menunjukkan bahawa Malaysia mempunyai sejumlah besar tanah wakaf yang masih terbiar dan tergendala untuk dimajukan meliputi keluasan seluas 11, 091.82 hektar terdiri daripada wakaf am dan wakaf khas. Bilangan keluasan tanah wakaf am merangkumi 4,836.5 hektar dan selebihnya 6,255.32 hektar adalah tanah wakaf khas (Berita Harian, 2016). Rizab tanah wakaf yang amat besar ini boleh dimajukan bagi menjana ekonomi umat Islam. Keluasan tanah wakaf di Malaysia ialah sebanyak 11, 091.82 hektar di mana sebanyak 4, 836.50 adalah tanah wakaf am dan tanah wakaf khas adalah sebanyak 6, 225.32 hektar (Mohamad Zaim Ismail, Muhammad Ikhlas Rosele & Mohd Anuar Ramli, 2015).

Magda telah menggariskan empat objektif utama penubuhan wakaf iaitu sebagai wadah kepada pewakaf untuk mendapatkan ganjaran yang berterusan, memenuhi keperluan benefisiari, menyediakan peluang pekerjaan kepada orang awam dan memastikan harta wakaf kekal (Magda Ismail, 2014). Justeru umat Islam harus bertindak secara kreatif dan inovatif bagi mentransformasikan peranan wakaf menerusi kaedah pembangunan dan

pelaburan yang efisien bagi membolehkan aset wakaf menjana pendapatan sendiri secara berterusan. Di Malaysia, sehingga ke hari ini, masih masih terdapat banyak harta wakaf yang belum dimajukan secara dinamik berikutan masalah-masalah yang tertentu (Syahnaz Sulaiman & Aznan Hasan, 2016).

PENGURUSAN WAKAF

Di Malaysia, semua hal yang berkaitan wakaf adalah terletak hak di bawah pengurusan di bawah Majlis Agama Islam Negeri (MAIN) berdasarkan Jadual ke Sembilan (Senarai Negeri) Perlembagaan Persekutuan. Perkara 74(2), Perlembagaan Persekutuan memperuntukkan bahawa negeri-negeri mempunyai kuasa untuk membuat undang-undang bagi perkara-perkara yang disebut di bawah senarai negeri yang terkandung di dalam senarai kedua Jadual ke Sembilan (Perlembagaan Persekutuan) bahkan terdapat hanya ada dua badan utama sahaja (JAWHAR DAN MAIN) yang dipertanggungjawabkan dalam mentadbir dan menguruskan harta wakaf.

Bagi tujuan penyelarasan, kerajaan telah menubuhkan Jabatan Wakaf, Haji dan Zakat (JAWHAR) untuk merancang dan menyelaras perkara berkaitan wakaf, haji dan zakat di peringkat Persekutuan. Matlamat penubuhan JAWHAR yang khusus untuk wakaf adalah untuk memelihara dan memastikan hartanah wakaf benar-benar memberi manfaat kepada masyarakat Islam dengan menyediakan keperluan yang sepatutnya untuk memajukan harta wakaf dari sudut dana dan perancangan yang baik. Walau bagaimanapun, JAWHAR tidak mempunyai kuasa undang-undang kerana ditubuhkan untuk tujuan pentadbiran (Syarifah Zubaidah Syed Abdul Kadir, 2016).

Oleh itu, Yayasan Wakaf Malaysia telah ditubuhkan pada tahun 2008 di bawah Akta Pemegang Amanah (Pemerbadanan) 1952 yang berperanan untuk membangunkan tanah wakaf sedia ada dan mewujudkan hartanah wakaf baru melalui jalinan kerjasama dengan MAIN. Justeru demikian, persoalan timbul, walaupun segala usaha telah diwujudkan dengan menubuhkan pelbagai agensi untuk membantu dalam membangunkan tanah wakaf terbiar ini, akan tetapi mengapakah masih ada masalah-masalah yang timbul, apakah dan di manakah kelompongannya itu berlaku bahkan menurut Mohd Haiyazid Mohammad & Sanep Ahmad (2016) menyatakan bahawa Institusi wakaf juga dilihat masih tidak berfungsi sebaik mungkin dalam membangunkan ekonomi ummah.

Pelaksanaan wakaf di Malaysia dipercayai telah wujud lebih daripada lapan ratus tahun yang lalu (Syed Othman, 1986) iaitu sejak zaman kedatangan Islam di Tanah Melayu (Latiff Azha et.al, 2013). Menurut Razali Othman (2001), pengurusan wakaf di Malaysia sebelum tahun 1950-an dipegang oleh pemegang amanah yang dipercayai oleh pewakaf, khususnya individu dan ditadbir oleh cerdik pandai Islam atau orang-orang yang dipercayai dalam masyarakat setempat seperti tok guru, tuan imam, lebai, kiyai, ulamak dan ketua-ketua kampung. Pengurusan wakaf pada ketika itu dikatakan tidak rumit kerana masyarakat akur tentang hukum hakam yang berkaitan dengan wakaf (Maznah Zakaria et.al, 2015). Jarang sekali berlaku salah faham, pecah amanah atau tuntutan kembali harta wakaf oleh waris walaupun amalan pengurusan pada ketika itu hanya dilakukan secara lisan.

Pemegang amanah yang dilantik dan ditugaskan sebagai pengurus pula biasanya terdiri daripada mereka yang mempunyai sifat amanah, disegani dan dihormati oleh masyarakat setempat. Kepercayaan yang tinggi menyebabkan terdapat sesetengah daripada harta wakaf didaftarkan ke atas nama pemegang amanah. Ada juga antara harta wakaf yang direkodkan oleh pemegang amanah sebagai harta wakaf tetapi nama pewakaf masih tercatat pada surat hak milik (Baharuddin, 1994). Walau bagaimanapun, corak pentadbiran dan pengurusan wakaf yang lebih bersistematik telah berubah selepas tahun 1950-an.

Enakmen Pentadbiran Agama Islam Negeri telah menubuhkan MAIN dan di bawah peruntukan enakmen tersebut, MAIN dilantik sebagai pemegang amanah tunggal bagi semua jenis harta wakaf. MAIN telah membentuk undang-undang yang perlu seperti kewajipan mendaftar harta wakaf, rekod penggunaan harta wakaf, pemilikan harta wakaf, dan pemberitahuan melalui warta kerajaan terhadap segala aktiviti serta aset harta wakaf di bawah kendaliannya. Pada tahun 1952, Selangor merupakan negeri pertama membentuk undang-undang harta wakaf, diikuti Terengganu pada 1955, Melaka pada 1959, Perak pada 1965, Kelantan pada 1966 (pindaan 1994) dan Johor pada 1978.

ANALISA FAKTOR PERMASALAHAN

Tujuan pelantikan MAIN sebagai pemegang amanah tunggal harta wakaf ini adalah untuk memastikan wakaf dapat diurus tadbir dengan baik, efisien sehingga dapat menjana hasil yang lumayan. Ia selanjutnya diharap dapat dimanfaatkan oleh masyarakat bagi tujuan-tujuan kebajikan, sama ada yang telah ditentukan atau tidak ditentukan oleh pewakafnya. Pelantikan MAIN ini juga adalah untuk mengelak daripada pelbagai masalah yang timbul melalui pelantikan pemegang amanah persendirian yang dibuat oleh pewakaf sebelum ini. Sikap sebahagian pemegang amanah persendirian yang tidak amanah serta masalah campur tangan ahli waris telah menyebabkan kehilangan harta wakaf (Siti Mashitoh Mahamood 2006). Terdapat juga masalah waris pemegang amanah yang tidak mengisytiharkan harta wakaf dan menggunakannya seperti harta milik mereka (Baharuddin, 1998). Justeru itu, adalah jelas bahawa perkembangan peralihan institusi yang mentadbir wakaf ini telah dibuat bertitik tolak daripada isu pengurusan harta wakaf. Walaupun undang-undang telah menyatakan bahawa MAIN ialah pemegang amanah tunggal kepada kesemua harta wakaf di Malaysia, namun sehingga kini masih kedapatan harta wakaf yang diurus atau ditadbir oleh institusi lain selain daripada MAIN.

Selain dari itu, terdapat kajian lepas yang menyatakan bahawa, Majlis Agama Islam yang berperanan sebagai mutawalli tunggal dalam pengurusan wakaf di Malaysia selama ini tidak proaktif dan dilihat sebagai sebab mengapa harta wakaf dibiarkan tidak produktif (Muhammand Yusuf Salem, 2006). Alasan utama dikemukakan ialah kekurangan kakitangan. Selain daripada itu persoalan tanah wakaf yang tidak diuruskan dengan baik juga berpunca daripada pengkategorian yang tidak tersusun menyebabkan kurangnya tarikan pelaburan untuk pembangunan selain kekurangan di dalam sumber manusia untuk menguruskannya (Norhaliza Binti Mohd Nor dan Mustafa Omar Mohammed, 2009). Abul Hassan dan Mr. Mohammad Abdus Shahid (2010) mengatakan kebanyakan harta wakaf yang baik dan berpotensi tidak di jaga dan di uruskan dengan sempurna menyebabkan manfaat wakaf tidak dapat diteruskan.

Sehingga kini, tiada lagi bentuk pengurusan wakaf yang menjadi ibu bagi semua operasi wakaf komersial (Mohamad Zaim Ismail, Khadher Ahmad et.al, 2013). Hal Itu juga yang diperkatakan oleh (Najibah Mustaffa dan Mohd Zamro Muda (2014) bahawa masalah utama untuk membangkitkan kelestarian wakaf ialah masalah pengurusan wakaf, bahkan pengurusan yang sistematik mampu memberi aliran urus tadbir yang berkesan. Sememangnya setiap MAIN mempunyai sistem pengurusan dan urus tadbir yang tersendiri dalam urusan-urusan harta wakaf (Hassan Hafizi & Mohamad Idris, 2010).

Sistem urus tadbir yang tersendiri ini akan menimbulkan masalah ketidakseragaman dalam pentadbiran dan pengurusan dan ia akan menimbulkan konflik dalam menguruskan harta wakaf (Marziana Abd Malib, Ruzian Markom dan Rusnadewi Abd Rashid, 2015). Tambahan pula, setiap MAIN boleh mencorakkan sendiri mengikut acuan dan gaya pengurusan negeri masing-masing. Akibat daripada ketidakseragaman pengurusan dan urus tadbir, maka pelbagai masalah timbul yang membawa kepada keruntuhan institusi wakaf itu sendiri (Abdul Ghafar & Noraziah, 2009).

Menurut kajian yang dilakukan oleh (Mohd Haiyazid Mohammad & Sanep Ahmad, 2016) menyatakan bahawa Institusi wakaf juga dilihat masih tidak berfungsi sebaik mungkin dalam membangunkan ekonomi ummah. Kekurangan ini, boleh menyumbang kepada kurangnya keyakinan masyarakat ke atas sejauh mana harta yang mereka wakafkan akan dilindungi dan mencapai apa yang dirancang dan dihasratkan. Ini kerana, melalui kajian yang lalu, terdapat sejumlah besar harta wakaf yang tidak diurus dengan cekap, berlakunya korupsi, penyalahgunaan kuasa dan pengabaian secara total atas tanggungjawab yang diamanahkan (Arif 1991: Hoaxter 1998: Bremer 2004: Abdus Shahid 2010).

Lazimnya pentadbir memainkan peranan penting dalam pengurusan tanah wakaf (Isa et al.,2011). Namun menurut (Ihsan & Mohamed Ibrahim, 2011), hartanah wakaf di Malaysia turut berhadapan dengan masalah pengurusan dan pentadbiran. Keadaan ini jelas dapat dilihat apabila sebahagian kakitangan yang ditugaskan dalam badan pengurusan wakaf didapati kurang mahir dalam mengendalikan pelbagai kes yang membabitkan pengurusan hartanah wakaf (Abdul Malik, 2012; Harun et al., 2012).

Justeru demikian, pembangunan tanah wakaf yang baik memerlukan kepada tadbir urus yang baik. Tadbir urus yang baik adalah hasil kecekapan daripada pegawai pentadbiran yang cekap, terlatih, bersistem dan berdaya maju. Keadaan ini adalah kerana kecekapan tenaga profesionalisme akan dapat memacu pengurusan wakaf ke arah satu sistem yang tersusun. Namun menurut (Abul Hassan dan Mohammad Abdus Shahid, 2015), kebanyakan harta wakaf yang baik dan berpotensi tidak dijaga dan diuruskan dengan sempurna.

Pendapat yang sama juga turut diakui bahawa hartanah wakaf di Malaysia turut berhadapan dengan masalah pengurusan dan pentadbiran. Pendapat ini telah dikongsi oleh (Ihsan & Mohamed Ibrahim (2011). Tambah (Mat Rani, 2012), terdapat juga tanah wakaf yang direkodkan oleh pentadbir sebagai wakaf, tetapi nama pewakaf masih tercatat pada dokumen hak milik tanah yang telah pun diwakafkan. Keadaan ini adalah disebabkan

pewakafan harta tanah tidak dilakukan secara sah (Manual Pengurusan Wakaf JAWHAR, 2018).

Keadaan ini juga telah mendapat perhatian oleh Sultan Perak, Sultan Nazrin Muizzuddin Shah bertitah bahawa sistem pengurusan wakaf di negara ini yang masih lemah menjadi punca mengapa institusi tersebut tidak dapat berkembang menjadi sumber ekonomi umat Islam sedangkan tambah baginda lagi, untuk mewujudkan tadbir urus wakaf yang berkesan, semua pihak yang berkepentingan perlu memastikan mereka yang terlibat menguruskan institusi wakaf mempunyai pengalaman dan kepakaran dalam pengurusan aset. Demikian titahnya dalam Forum Pendidikan Tinggi (HEF) 2018 bertema Ekonomi Islam@4IR (Revolusi Perindustrian): Kebangkitan Semula Wakaf di Royale Chulan Hotel, Kuala Lumpur (Utusan, 2018).

Pengurusan tanah wakaf menjadi begitu penting dalam pembangunan hartanah wakaf di Malaysia. Ini adalah kerana kejayaan dalam pengurusan mampu menjana pendapatan yang tinggi kepada penduduk setempat (Kahf, 2003). Menurut Sadeq (2002) pembangunan hartanah yang berjaya seharusnya dapat membangunkan ekonomi rakyat sekaligus mengurangkan masalah kemiskinan. Dengan erti kata lain, pembangunan tanah wakaf yang efisien seharusnya dilaksanakan bagi menjana faedah bersama umat Islam (Hassan & Abdullah, 2008).

Kegagalan menguruskan tanah wakaf dengan baik menimbulkan persepsi negatif di kalangan masyarakat untuk terus berwakaf. Kebiasaannya masalah pengurusan dan pentadbiran timbul kerana kakitangan yang ditugaskan kurang mahir dalam mengendalikan pelbagai kes yang membabitkan pengurusan hartanah wakaf. (Noor Inayah, 2014). Tenaga pakar ini merangkumi bidang Syariah, Perundangan dan juga pelaburan dan pembangunan tanah (Puad, 2014). Permasalahan tersebut juga turut diakui oleh JAWHAR melalui Pelan Strategik JAWHAR 2017-2020 melalui isu dan cabaran berkaitan pengurusan wakaf ialah kekurangan kepakaran dalam pengurusan wakaf di mana menyebabkan pengurusan wakaf menjadi tidak sistematik (JAWHAR, 2017).

Keadaan ini sudah semakin lama menjadi masalah dan punca kepada pengurusan wakaf yang berbeza di setiap negeri. Menurut Abdul Halim (2005) dan Shohaimi (2008) turut berpendapat bahawa ketidakberkesanan amalan wakaf adalah disebabkan juga oleh ketidakselarasan pengurusan wakaf antara negeri-negeri di Malaysia. Menurut Abdul Halim dan Kamrulzaman (2006) juga lagi, kelemahan pada pendekatan yang berkesan, pengurusan yang professional, perundangan wakaf, kefahaman masyarakat, keazaman pemerintah dan peranan umat Islam merupakan antara faktor kegagalan membangunkan harta wakaf selain daripada pengurusan yang lemah, penyelewengan, kekurangan dana, isu fiqh dan kekurangan inisiatif.

Mohamad Salleh (2008) pula mengkaji kaedah dan hala tuju pengurusan wakaf di Malaysia. Hasil kajian menunjukkan bahawa kebanyakan negeri tidak mempunyai perancangan dan pelan tindakan yang tersusun berhubung dengan pembangunan institusi wakaf bahkan pengurusan yang sistematik mampu memberi aliran urus tadbir yang berkesan. Adalah jelas, setiap MAIN mempunyai sistem pengurusan dan urus tadbir yang

tersendiri dalam urusan harta-harta wakaf (Hasan Hafizi dan Mohamad Idris, 2010). Tambahan pula, setiap MAIN boleh mencorakkan sendiri mengikut acuan dan gaya pengurusan negeri masing-masing. Akibat daripada ketidakseragaman pengurusan dan tadbir urus, maka perlbagai masalah timbul (Abdul Ghafar dan Noraziah, 2009).

Peranan MAIN sebagai pemegang amanah tunggal dalam mentadbir harta wakaf pentadbir memang wajar walaupun ada mazhab yang tidak menyetujuinya kerana menurut pendapat tersebut mahkamah sebenarnya yang berhak mentadbirkan harta wakaf tersebut. Walau bagaimanapun untuk menggalakkan lagi orang ramai melaksanakan amal jariah melalui wakaf adalah disarankan agar dibenarkan kewujudan badan-badan atau yayasan bukan kerajaan bagi dilantik oleh pewakaf sebagai pentadbir kepada wakaf mereka, dan tidak hanya diberikan hak kepada Majlis atau jabatan agama sahaja, lebih-lebih lagi jika inilah yang dimahukan oleh pewakaf (Zainal Azam, 2013).

Pengurusan yang sistematik mampu memberi aliran urus tadbir yang berkesan. Adalah jelas, setiap MAIN mempunyai sistem pengurusan dan urus tadbir yang tersendiri dalam urusan harta-harta wakaf (Hasan Hafizi dan Mohamad Idris, 2010). Tambahan pula, setiap MAIN boleh mencorakkan sendiri mengikut acuan dan gaya pengurusan negeri masing-masing. Akibat daripada ketidakseragaman pengurusan dan tadbir urus, maka perlbagai masalah timbul (Abdul Ghafar dan Noraziah, 2009).

Bagi institusi wakaf yang ditadbir sendiri pula, gaya pengurusan dan tadbir urus adalah berbeza dari gaya pengurusan MAIN. Maka, penyelarasan pengurusan dan tadbir urus perlu dijalankan agar lebih seragam dan memudahkan keputusan dibuat (Abdullaah dan Muhamad, 2008). Ia adalah bagi mengelakkan penindihan peranan yang mungkin boleh menimbulkan salah faham dan kerugian sumber ekonomi. Namun begitu, situasi ini berbeza di kalangan institusi wakaf swasta atau persendirian yang ditadbir secara korporat. Contohnya Waqaf An-Nur Corporation Berhad (WANCorp) merupakan institusi wakaf korporat yang menjalankan gaya pengurusan dan tadbir urus yang mengikut kaedah korporat (Abd Shakor, 2011). Ciri utama wakaf korporat ini adalah terletak pada kaedah pengurusan harta iaitu saham-saham syarikat JCorp yang diwakafkan akan didaftarkan sebagai wakaf dengan MAIJ di atas nama WANCorp. Dengan gaya pengurusan dan tadbir urus begini, maka harta-harta wakaf dapat diselia dengan baik dan berkesan. Justeru, pelaksanaan wakaf korporat ini telah memberi sumbangan dan manfaat yang besar terutama dari aspek pembangunan sosioekonomi dan sosial masyarakat Islam di negara ini.

Mutawalli adalah orang yang dipertanggungjawabkan untuk mentadbir dan mengurus perkara-perkara yang berkaitan dengan wakaf dan bergantung kepada ketetapan pewakaf pada surat ikatan wakaf (Razali Othman, 2013). Kegagalan institusi mutawalli menguruskan harta wakaf secara cekap juga telah mengurangkan keyakinan masyarakat yang pemurah untuk berwakaf (Noraini Md Top, 1991). Sedangkan aspek pengurusan yang mantap dan sistematik juga amat penting dalam meraih sokongan dan keyakinan masyarakat. Berdasarkan pengalaman Waqaf An-Nur Corporation (WANCorp), pihaknya telah menerima banyak permohonan daripada orang perseorangan bagi menguruskan aset

wakaf milik mereka sama ada dalam bentuk tanah, bangunan dan klinik kerana kecekapan dan keupayaan agensi tersebut menguruskan aset wakaf milik JCorp (Dahniar, 2012).

Situasi ini jelas menggambarkan bahawa masyarakat akan cenderung dan yakin untuk berwakaf sekiranya institusi yang memegang amanah tersebut cekap dan efisien dalam aspek pengurusan dan pentadbirannya. Begitu juga menurut Abul Hassan dan Mohammad Abdus Shahid (2010) mengatakan bahawa kebanyakan harta wakaf yang baik dan berpotensi tidak dijaga dan diuruskan dengan sempurna oleh pihak pengurusan wakaf. Sedangkan pengurusan secara profesional terhadap harta-harta wakaf sangat diperlukan dalam meningkatkan kualiti institusi wakaf serta membuka peluang-peluang baru bagi memenuhi keperluan sosial umat Islam.

Dalam kajian yang dilakukan oleh Ashfaque Ali (2002) mendapati bahawa meskipun terdapat banyak harta wakaf di negara-negara Islam di seluruh dunia, aset-aset tersebut tidak dimajukan dan digembleng secara sewajarnya bagi menyediakan perkhidmatan kebajikan kepada umat Islam.

Selain itu, pembangunan harta wakaf memerlukan peruntukan dana yang agak besar dan pembiayaan pembangunan perlu mengikut perkembangan masa dan kontemporari, asalkan jangan sampai melanggar prinsip syariah. Menurut Zakaria Bahari (2012), memperkasakan instrument wakaf dalam pembangunan ekonomi umat Islam sangat dituntut. Namun kekurangan kewangan yang ada pada mutawalli telah menyebabkan kebanyakan harta wakaf pada amnya dan tanah wakaf pada khususnya tidak dapat dibangunkan. Keperluan dana sangat penting kerana pembangunan harta wakaf memerlukan dana yang sangat besar, namun pengurusan wakaf tidak mempunyai dana tersebut. Keadaan bertambah sukar dengan ciri harta wakaf yang tidak boleh digadai atau dicagarkan serta kurang sokongan sebahagian umat Islam telah melambatkan pembangunan.

Kekurangan dana dalam membangunkan tanah wakaf oleh Institusi Pengurusan Wakaf merupakan punca utama juga bahawa tanah wakaf tidak dapat dibangunkan sebagaimana yang telah dinyatakan oleh Sanep dan Nur Diyana (2011). Justeru demikian, terdapat banyak kajian lepas berkenaan pengenalan kepada aproduk-produk berasaskan wakaf yang boleh diketengahkan untuk pembangunan ummah. Beberapa bentuk pembangunan harta wakaf turut dikaji dan dicadangkan oleh pakar ekonomi Islam secara teori. Teori-teori pembangunan wakaf tersebut perlu dilaksanakan agar harta wakaf dapat dibangunkan. Seterusnya, pembangunan tersebut akan dapat memberikan manfaat kepada seluruh umat Islam terutamanya penerima zakat.

Aspek kewangan sangat memainkan peranan yang sangat penting dalam usaha pembangunan terutamanya yang melibatkan sektor hartanah (Abu Bakar Manat, 2007). Kekurangan dana telah menyebabkan banyak projek-projek pembangunan yang dirancang tidak dapat dilaksanakan. Tambahan pula, harga komoditi tanaman yang rendah tidak menarik minat pihak-pihak berkenaan untuk membangunkan tanah tersebut. Contohnya di Mukim Panchang Bedena, Sabak Bernam, Selangor, terdapat satu kes tanah wakaf seluas 25 ekar yang terbiar dan tidak dapat diusahakan kerana ketiadaan sumber kewangan. Surau

kariah mukim berkenaan mencadangkan untuk menggunakan tanah tersebut bagi penanaman pokok kelapa sawit dengan kos sebanyak RM 26, 000. Cadangan projek mini tertangguh dan tergendala kerana jawatankuasa surau tersebut tidak mempunyai modal untuk meneruskan projek pembangunan tersebut.

Pembinaan rumah-rumah sewa yang bernilai RM1.5 juta yang telah dirancang oleh Jawatankuasa Kariah Masjid Meru juga tidak dapat diteruskan kerana ketiadaan modal sedangkan projek berkenaan dilihat sangat berdaya maju dan mempunyai potensi yang besar untuk dimanfaatkan oleh masyarakat (Razali Othman, 2001a). Tambahan pula, institusi-institusi kewangan baik yang berkaitan dengan kepentingan kerajaan mahupun swasta tidak memberikan sokongan kepada MAIN dalam membantu bagi membangunkan projek tersebut. Bank Islam misalnya turut melayan MAIN seperti sebuah syarikat perniagaan yang ketat dan tidak mampu dipenuhi oleh MAIN (Nik Mohd Zain Yusof & Azimuddin Bahari, 1999).

Kajian yang dibuat mendapati bahawa masalah kekurangan sumber kewangan berlaku atas beberapa sebab seperti pendapatan yang diperoleh oleh pemegang-pemegang amanah, khususnya MAIN adalah terlalu kecil berbanding jumlah perbelanjaan yang ditanggung (Nik Mohd Zain Yusof & Azimuddin Bahari, 1999). Menurut penelitian mereka lagi, perbelanjaan bagi penyelenggaraan dan pentadbiran wakaf kadangkala melebihi pendapatan tahunan harta wakaf. Bagi tempoh antara tahun 1985 sehingga 1992 misalnya terdapat defisit pendapatan berjumlah RM347 181.71 (Bhaaruddin Sayin, 1994). Kajian yang sama juga telah menunjukkan bahawa bagi tahun 1992, jumlah pendapatan yang dikutip daripada harta wakaf ialah sebanyak RM 5556467.20 sementara perbelanjaan yang dikeluarkan untuk mentadbir harta berkenaan pula ialah sebanyak RM 5903 648.91 (Razali Othman, 2018).

Justeru, pengukuhan dana amatlah penting dalam memastikan bahawa segala bentuk pembangunan tanah wakaf dapat dilakukan. Oleh itu, melihat kepada objektif kajian ini ialah untuk mengkaji bentuk kerjasama bagaimanakah yang telah dijalinkan oleh Institusi Pengurusan Wakaf dalam mendapatkan dana bagi membangunkan tanah wakaf.

PENUTUP

Di Malaysia, masih banyak harta wakaf yang berpotensi untuk dibangunkan, akan tetapi terdapat kekangan dalam membangunkannya secara sempurna. Justeru, keadaan ini, tidak sewajarnya berlaku memandangkan Malaysia mempunyai jutaan hektar tanah yang boleh dimajukan dan daripadanya boleh meraih keuntungan untuk memanfaatkan negara. Bagi mengekang masalah itu, pengurusan pembangunan hartanah wakaf perlu dikendalikan secara tersusun dan menyeluruh. Kecekapan dalam tadbir urus pengurusan pembangunan wakaf perlu dirancang dan dilaksanakan kerana elemen ini mempunyai kepentingan yang besar dalam memberi dan memupuk rasa kepercayaan masyarakat khususnya terhadap organisasi yang menguruskan harta wakaf ini. Pentadbiran dan pelaksanaan institusi wakaf perlulah stabil, lestari dan fleksibel dalam menghadapi apa jua kemungkinan dan halangan yang ada serta tidak terbantut dalam apa-apa noktah. Perlu diingati bahawa

wakaf merupakan aset tetap dan penting bagi umat Islam. Ia merupakan satu aset harta yang tidak mudah dimanipulasi dan dibinasakan berbanding sistem-sistem kehartan lain. Oleh itu, penambahbaikan perlu difikir dan dilaksanakan agar pembangunan harta wakaf dapat dilaksanakan dengan lebih produktif. Segala permasalahan yang dikenalpasti haruslah ditangani agar pembangunan wakaf dapat dilaksanakan dan dimajukan.

RUJUKAN

- Abd Shakor, 2011. Pelaksanaan Pembangunan wakaf Korporat Johor Corporation Berhad (JCORP): Satu Tinjauan Kertas Kerja International Conferences on Humanities (INCoH) di Park Royal Hotel, Batu Feringghi, Pulau Pinang, Malaysia pada 14-16 Jun 2011.
- Abdul Halim Ramli & Kamarulzaman Sulaiman, (2006).Pembangunan Harta Wakaf: Pengalaman Negara-negara Islam. Kertas kerja Konvensyen Wakaf Kebangsaan, Anjuran Jabatan Wakaf, Zakat dan Haji Jabatan Perdana Menteri dengan kerjasama UITM Johor, UTM, UM, UIAM, YPEIM, IKIM, JAKIM & YADIM. Kuala Lumpur: The Legend Hotel.
- Abu Bakar Manat. 2007. Isu-isu Semasa Berhubung Pembangunan Tanah Wakaf dalam Jurnal Pengurusan JAWHAR.
- Abul Hassan and Mohammad Abdus Shahid. (2010). *Management And Development Of The Awqaf Assets*. Seventh International Conference – The Tawhidi Epistemology: Zakat And Waqf Economy.
- Baharuddin Sayyin. 1994. Sistem Pentadbiran Wakaf Negeri-negeri di Semenanjung Malaysia: Satu Kajian Tesis Ijazah Sarjana. Tidak diterbitkan. Fakulti Pengajian Islam: Universiti Kebangsaan Malaysia (UKM).
- Ihsan, h., Mohamed Ibrahim, S.H. (2011) *Waqf accounting and management in Indonesian Waqf Institution*. Humanaomics.
- Latiff Azha et.al. 2013. The Practice and Management of Waqf Education in Malaysia. *Procedia Social and Behavioral Sciences*.
- Magda Ismail, (2014). “What We Can Do with Waqf Properties”. Kertas kerja Roundtable Discussion on Development Waqf Properties in Malaysia. Sasana Kijang, Bank Negara Malaysia, Kuala Lumpur, 21 Januari 2014.
- Marziana Abd Malib, Ruzian Markom & Rusnadewi Abd Rashid. (2015). Wakaf Pendidikan Tinggi: Urus Tadbir dan Sistem Perundangan yang Efektif dan Efisyen Menjamin Kelestarian Perlaksanaan Wakaf. Dalam Baharuddin Sayin (2015). Wakaf Pendidikan Tinggi Malaysia Satu Penantian. Penerbit: Institut Kajian Zakat Malaysia (IKAZ) Akademi Pengajian Islam Kontemporari (ACIS) Universiti Teknologi Mara.
- Mohamad Zaim Ismail, Khader Ahmad et.al (2013). Pemeraksanaan Wakaf di Malaysia: Satu Sorotan. Prosiding 5th Islamic Economic Systems Conference, Berjaya Time Square Hotel, Kuala Lumpur.
- Mohamad Zaim Ismail, Muhammad Ikhlas Rosele & Mohd Anuar Ramli, (2015).
- Mohd Haiyazid Mohammad & Sanep Ahmad, (2016). Pembiayaan & Pembangunan Wakaf dalam Melestarikan Ekonomi Ummah: Cabaran dan Prospek Masa Hadapan, Penerbit Universiti Sains Islam Malaysia.

- Najibah Mustaffa & Mohd Zamro Muda. (2014). Pengurusan Wakaf Pendidikan di Institusi Pengajian Tinggi Malaysia: Satu Sorotan Literatur. *International Journal of Islamic and Civilizational Studies*. Utm Press.
- Nik Mohd Zain Yusof & Azimuddin Bahari. 1999. Kedudukan dan Potensi Pembangunan Hartanah Wakaf di Malaysia: Satu Penilaian dalam Nik Mustapha Nik Hassan (peny.) *Konsep dan Pelaksanaan Wakaf di Malaysia*. Kuala Lumpur, Malaysia: Institut Kefahaman Islam Malaysia (IKIM).
- Razali Othman. 2001a. Konsep, Prinsip dan Pelaksanaan Pengurusan Institusi Wakaf: Kajian Kes di Negeri Selangor. Tesis Ijazah Sarjana Pengurusan Perniagaan dan Pentadbiran, Fakulti Pengurusan Perniagaan, Universiti Kebangsaan Malaysia (UKM).
- Razali Othman. (2013a). Perselisihan Perundangan Wakaf Tunai: Satu Analisis Pandangan Ulama Uthmaniah, dlm *Jurnal Pengurusan JAWHAR*, Vol.7 (I)
- Sanep Ahmad dan Nur Diyana bt Muhamed. (2011). *Institusi Wakaf Dan Pembangunan Ekonomi Negara: Kes Pembangunan Tanah Wakaf Di Malaysia*. Prosiding PERKEM VI. Jilid 1.
- Siti Mashitoh Mahamood. 2006. *Harta Amanah Orang Islam di Malaysia*. Kuala Lumpur: Penerbit Universiti Malaya
- Syahnaz Sulaiman, Aznan Hasan & Ahmad Azam Sulaiman @ Mohamad. (2016). Pembangunan dan pelaburan lestari harta wakaf dari persektif Islam. Dlm. *KANUN: Jurnal Undang-Undang Malaysia*, Jilid. 28, Bil. 1 Januari 2016, hlm 69-100. Kuala Lumpur: DBP. Proceeding of the 14th ISDEV International Islamic Development Management Conference (IDMAC 2019) ISBN 978-967-394-3395 2
- Zakaria Bahari. 2012. *Pemeriksaan Instrumen Wakaf dalam Pembangunan Ekonomi*. Siri Kertas ISDEV, No. 38 Pulau Pinang: Pusat Kajian Pengurusan Pembangunan Islam (ISDEV), USM.

STATUT

- Enakmen Wakaf (Negeri Selangor) 2015
Enakmen wakaf (Negeri Terengganu) 2016
Enakmen Pentadbiran Agama Islam (Johor) 2003